

DEL CUATRÍN D'AGONES: PASÁU, PRESENTE Y FUTURU D'UNA SINGULARIDÁ BOLÍSTICA EN PRAVIA

Fernando Blanco Rodríguez

ENTAMU

El cuatrín d'Agones ye una modalidá de bolos que, esencialmente, consiste en valtar les pieces ensin importar la distancia a la que se manden. Ta mui emparentáu con otros xuegos del tipu «valtabolos puros» (Suari 2012), asemeyaos a los bolinos de Cuideiru y tamién al cuatrín de Cuideiru –el más cercanu xeográficamente y yá desaniciáu dende cuantayá–, pero non menos con otros más alloñaos como la cuarta de dalgunos llugares del conceyu de Degaña o los xuegos de bolos d'esta mesma tipoloxía de dalgunos llugares de Somiedu –por poner unos exemplos–, colos que comparte'l número de bolos, qu'había ún estremáu y que se xugare en cualquier tarrén llanu y ensin torgues, que nun precisa una gran preparación. Pero quiciabes los xuegos más cercanos mecánicamente son los rodaos de la costa valdesana, qu'unque nun tengan bolu diferenciáu, consisten nun primer tiru cercanu a los bolos y un segundu que se fai a muncha más distancia. Otra cosa qu'acerca esta modalidá al cuatrín de Cuideiru ta nel propiu nomatu del xuegu, qu'igual que na estinta modalidá pixueta, vien del nome del bolu diferenciáu en forma y puntuación, dao que valía cuatro.

ELEMENTOS DE XUEGU

Xuégase con diez bolos: unu grande, elegante y llamaderu, el «cuatrín» que da nome al xuegu y que tien el récord de tamañu ente los bolos asturianos, con unos 64 cm. Solíen faese de castañal anque tamién pueden faese d'otru tipu de madera como'l fresnu. La forma dá-yla la fechura del tornu, con una base circular d'unos 7 cm de diámetru, una panza a media altura y un pescuezu, un aru y

una cabeza na parte d'arriba. Los otros nueve bolos tienen forma cónica, miden alrededor de 52 cm d'altura, una base d'unos 5,5 cm de diámetru y una cabeza d'unos 3 cm, tamién de diámetru. Pónense formando un cuadráu con una separación d'unos 25 cm ente bolu y bolu, en tres files y tres columnes. Esti grupu de nueve bolos asítiase énte'l cuatrín, a una distancia d'unos 15 m. L'espaciu ente los bolos y el cuatrín, ye un pasu allargáu, un rodáu lo más llano posible pa que la bola pueda andar bien pela so superficie.

CUATRÍN D'AGONES		
Oxetivu del xuegu	Valtadolu puru	
Bolos	Altura	52±2 cm
	Cantidá	9
	Armáu	Tarrén
	Colocación	Faciendo un cuadráu
Bolos especiales (cuatrín)	Altura	64±2 cm
	Cantidá	1
	Armáu	Tarrén
	Colocación	Na proulongación de la fila central de bolos, a 15 m d'ellos
Boles	Propiedá	Comunal
	Forma	Esférica
	Diámetru mayor	15±3 cm
	Pesu	1,5±0,5 kg
Tirada	Cantidá	1
	Distancia	0,5 m
	Tipu de tiru	Llibre
	Condiciones de puntuación	Nun facer «chorra» nin «quemao». 1 bolu por pieza valtada. 4 más si tamién cai'l cuatrín.
Tirada de vuelta	Cantidá	1 (si se tiró polo menos 1 de los bolos y nun se fixo «chorra» nin «quemao» na tirada).
	Distancia	15 m
	Tipu de tiru	Llibre
	Condiciones de puntuación	1 bolu (tantu, puntu) por pieza valtada.
Organización del xuegu y trunfu	Gana quien llegue primero y xustamente a la puntuación apautada (suel ser 45 bolos).	

Depués tán les boles, esfériques dafechu, que pueden ser de tamaños estremaos, lo más normal ente 14 y 16 cm de diámetru, y tán feches de madera d'ancina o pumar, preferentemente.

DINÁMICA DE XUEGU

Cada bolada consiste en dos tiraes. La primera faise dende la llinia de tiru, a mediu metru de la primer fila de bolos del grupu de nueve, intentando llanzar la bola valtando'l mayor númeru de bolos posible, faciendo que pase d'una llinia asitiada a 15 m de distancia ente unes marques llamaes «ciegas», separaes ente 2,30 y 3 m, llinia na que, metanes, ta asitiáu'l «cuatrín». Si esti ye valtáu, suma cuatro puntos más. La segunda tirada, de vuelta, faise dende cualesquier puntu detrás de la llinia asitiada ente «las ciegas», pudiendo dir la bola pel aire o rodando, y tando armaos, otra vegada, los nueve bolos y el «cuatrín», aunque esti últimu nun xuega. Cola suma de les dos tiraes, consíguese la puntuación de la bolada.

Na primer tirada, dende la llinia de tiru, la bola tien de ser llanzada sobre los bolos, que nun pueden ser cutíos cola bola na mano, sinón tando esta yá nel aire o en suelu cuando pega contra los bolos. Si nun se valta nengún bolu nun puede tirase de vuelta y nun se suma'l valor del «cuatrín», nel casu de valtalu.

Cuando la bola nun llega a la llinia asitiada onde ta'l «cuatrín», dizse que ye «bola chorra», y si llega, pero nun pasa ente «las ciegas», saliendo d'ente elles, dizse «quemao»; en dambos casos la puntuación ye cero y nun se tien derechu a tirar de vuelta.

La obligación de que la bola trespase una cierta distancia na primer tirada ye una característica compartida con otres modalidaes de «valtabolos» como'l cuatrín de Cuideiru o la cuarta de Degaña, pero talo paez un elementu común tamién a otru tipu de xuegos, incluso tan diferentes como son los «pasabolos», seya'l casu del bolu de Tinéu o del de Cangas del Narcea, namás por poner dos. Asina'l «queixar» o «queisar» d'estes dos modalidaes equivaldría al «quemao» na cuarta de Degaña o a la bola «chorra» nel cuatrín, tanto'l de Cuideiru como'l d'Agones. Seique seya una traza común y primixenia d'un hipotéticu xuegu de bolos del que diríen derivando les distintes variedaes que se practiquen o practicarón n'Asturies.

Tradicionalmente, nel cuatrín d'Agones xugóse a una puntuación tope, cuasi siempres a 45 tantos, aunque, si había muncha xente, podía retayase a 15. Amás,

yera requisitu obligatoriu consiguir la puntuación esauta, de forma que si pasabes, volvías a la puntuación anterior a la bolada última.

TRADICIÓN BOLÍSTICA N'AGONES

Esta modalidá de bolos xugábase namás nel pueblu pravianu d'Agones y compartía espaciu y tiempu cola otra modalidá propia de la zona: la batiente (modalidá del tipu «pasabolu»). El cuatrín d'Agones, nun principiu, yera un xuegu más propiu de muyeres, que cuando s'axuntaben nel llavaderu yá axustaben les partíes que diben xugar más tarde; mentes que la modalidá de batiente yera cuasi esclusiva de paisanos y la bolera solía tar al par de dalgún chigre.

El cuatrín d'Agones, con un orixe escaecíu nel tiempu, xugábase en cualesquier camín del pueblu, dao que nun esixía nin munchu espaciu nin gran problema pa iguar el tarrén. Cuando s'entruuga a xente del pueblu que conoció la modalidá, siempres dan referencies a paisanes que xugaben a estos bolos en cualesquier de los barrios d'Agones: La Cristiandá, El Cogollu, El Pumarín, El Centru... Too esto perdióse alreduro de los años cincuenta del sieglu pasáu. Yo, que tengo cincuenta y ocho y que tenía familia viviendo n'Agones, nun m'aluerdo –siendo pequeñu– de nenguna bolera de cuatrín, anque sí d'una de batiente qu'había delantre un chigre, El Patio Azul.

Igual qu'otres munches modalidaes pequeñes de bolos venceyaes a una zona tan llendada, esta forma de xuegu paecía condenada al desaniciu y a sumase a les perdes del nuesu patrimoniu cultural asturianu, provocaes toes elles por un cambéu fondu nes condiciones de vida: el desenvolvimientu industrial, el despoblamiento de los llugares... Pero na década de los 70, surde n'Agones un movimientu vecinal bien activu qu'entama munches y variaes actividaes deportives y culturales. Asina, de la mano –ente otros de la familia Escalada (Pepe, Jesús, Jorge... y asina hasta diecisiete hermanos, fíos d'Angelina, una entusiasta d'esti xuegu que yá practicar dende neña), de Manolito Canal, de Morán...– créase la Sociedá Polideportiva d'Agones, que resucita'l xuegu del cuatrín yá sumíu dende facía más de venti años. Monten una bolera na pista d'Agones y entamen partíes tolos sábados y domingos. Xugando por xugar y, en delles ocasiones, peles fiestes patronales, entámense campeonatos onde se daben dellos trofeos, cuasi nunca por perres.

Solía axuntase muncha xente y yo, que daquella andaba con catorce o quince años, tengo alcordanza de partíes bien animaes nes que compartíen el xuegu

igual muyeres qu'homes, inclusive guah.es. Y tamién m'alcuerdo de ver a delles d'aquelles muyeres que yá xugaren facía más de venti años y qu'entá calteníen l'arte y l'allegría pa xugar. La bolera convirtióse nun centru de xunta vecinal, onde amás de xugar, charrábase, andábase de comedia y esfrutábase del xuegu en tola so estensión. La bolera yera un centru de convivencia alrededor d'un xuegu tradicional.

Tamién llegaron, pela mesma dómina, a montar una bolera de batiente en tarrén del polideportivu. Sedría a primeros de los 80 y, por facer comparanza ente modalidaes, duró menos la de batiente que la de cuatrín, que tenía más puxu.

PRESENTE Y FUTURU DEL CUATRÍN D'AGONES

Pienso que dende fai más de cincuenta años los bolos van travesando periodos alternativos de crisis y de puxanza, nuna especie de gráficu de dientes de sierra nel que los momentos baxos cada vez son más fondos y onde ye bien frecuente llegar a un puntu ensin vuelta nel que dalguna modalidá queda desaniciada pola falta d'interés en practicala y pola desapaición de los que la conocíen y xugaben, con tolo qu'ello trai: la técnica y la estratexa, la fabricación de los elementos de xuegu o, inclusive, la construcción de les mesmes boleres.

El cuatrín d'Agones nun ye una esceición a esta riegla y, nel entamu de los ochenta, el xuegu volvió a baxar hasta llegar a la práctica desapaición nel pueblu.

Ye yá nesti nuevu sieglu cuando hai un resurdimientu de la modalidá o, a lo menos, una vuelta a la visibilidá del xuegu. Y esta vien de la mano de l'actividá d'una asociación deportivo-cultural, la Peña de Bolos «El Tronco», que fundada por José Alberto Granda en 1996, tien como principales oxetivos la promoción y el desenvolvimientu de la modalidá de batiente en tol conceyu de Pravia. Constrúise, per parte del conceyu de Pravia, una bolera de batiente, de nueves al par del Polideportivu d'Agones y fórmase un equipu, al tiempu que s'entamen dellos concursos a lo llargo l'añu. El llabor de promoción espárdese darréu al enseñu del xuegu na escuela y asina, nel 2002, constrúise una bolera nel colexu públicu de Pravia, onde como profesor d'Educación Física y amás miembru de la peña de bolos y xugador, garro un papel protagonista.

Nuna estensión del nuesu oxetivu de recuperar el xuegu de batiente na contorna, contemplemos tamién el de da-y puxu de nueves a la modalidá del cuatrín,

faciendo una bolera na escuela. Equí foi fundamental el trabayu d'investigación que José Gerardo Ruiz Alonso axunta nel so *Bolos Asturianos, modalidaes, teúnica y estáu actual*, publicáu por Alborá en 1992. Gracias a la información recoyida nesti llibru, a les míos alcordances y tamién a los testimonios que nos dio xente como Pepe de los Escalada d'Agones –la so familia entá caltenía'l xuegu nuna finca de la so propiedá– pudimos rescatar otra vuelta'l cuatrín.

El siguiente pasu foi contactar cola alcaldesa del pueblu, Mari Luz, pa proponer-y la recuperación del xuegu n'Agones. Recoyó la propuesta con entusiasmu y punxímonos a trabayar: volvió a levantase la bolera de la pista y volvió a xugase al cuatrín n'Agones. Asina, nel añu 2007, entamábemos el primer campeonatu coincidiendo coles fiestes patronales d'El Carme en xunetu, onde participaron más de trenta persones, xente del pueblu que yá xugare antes y tamién xugadores de batiente que s'animaben a participar atrayíos polo prestoso del xuegu.

Nos años posteriores siguió l'actividá na bolera, sobre manera en branu, entamándose campeonatos, non yá pola fiesta d'El Carme, sinón coincidiendo coles otres dos fiestes del pueblu: San Bartuelu –n'agostu– y Samiguel –en setiembre–.

De toes formes, esta vuelta del xuegu foi efímera y nun llegó a prender ente los vecinos: la iniciativa siempres partía de la Peña de Bolos «El Tronco», que xunto a otres peñes de batiente yera la que más xugadores apurría, sumándose otros del pueblu de siguió, pero ensin llegar a arreyase al xuegu ellos solos. P'acabu, esti estáu de les coses desagua, amodo, nuna desapaición de l'actividá, que remata col cambéu d'alcaldesa y el desinterés xeneralizáu por caltener el xuegu del cuatrín. Asina, en 2009 xuégase l'últimu campeonatu hasta la fecha.

Anguaño, l'últimu partaz onde se xuega al cuatrín d'Agones ye la escuela de Pravia: nel Colexu Públicu Santa Eulalia de Mérida, onde se caltién la bolera de la modalidá y dellos neños y neñes practiquen a la hora del recreu o na actividá «Bolos na escuela» que'l centru ufierta n'horariu estraescolar dos díes a la selmana y onde s'aprienden y xueguen tanto'l cuatrín como la batiente.

Nun intentu nuevu d'avivar les áscuares y prender de nueves la llapa del xuegu n'Agones, entamemos, coordinándome colos mayestros de la Escuela Rural d'Agones, una sesión d'iniciación al xuegu nel tarrén de la pista d'Agones, delante les escueles. Llevé los bolos del colexu públicu de Pravia –porque los que quedaben del 2009 taben yá en bien males condiciones– y, xunto a dellos padres y madres que xugaren al cuatrín nel so tiempu, tuvimos enseñándoyos a neñes y neños cómo se xuega a la modalidá del so pueblu, practicáronla y pasáronlo perbién.

Quedemos en volver esti añu en primavera y facer un alcuentru de tola recie-lla de les dos escuelas y xugar a comuña. Resultancia d'esta iniciativa foi que nel pueblu, al traviés de la nueva alcaldesa, encargóse un xuegu nuevu de bolos que yá ta a disposición de quien quiera volver xugar al cuatrín n'Agones.

Volver consiguir un resurdimientu d'esti xuegu n'Agones, un pueblu onde se caltién la población (dientro de lo que cabe, comparao con otros del conceyu de Pravia), ye una ilusión viva na peña de bolos que presido y en dellos vecinos que s'al cuerden bien del pasáu remotu d'esti xuegu y tamién del más recién.

El cuatrín ye un bien d'interés cultural y la so desapareición fadríanos un migayu más probes y un poquín menos nós, perdiendo daqué de lo que somos y d'ónde venimos. Cómo afacelo a los tiempos que vivimos, a la nueva sociedá, pa que seya daqué más qu'un exerciciu de señardá del pasáu, ye un retu y una llucha contra l'olvidu que nun ta bien claro que vayamos ganar.

INFORMANTES

Jesús y Jorge Rodríguez Escalada.

BIBLIOGRAFÍA

- RUIZ ALONSO, J.G. (1993): *Bolos asturianos, modalidaes, técnica y estáu actual*. Alborá Llibros, Xixón.
 – (2002): *Los bolos en Asturias*. Alborá Llibros, Xixón.
 SUARI RODRIGUE, C. (2012): *Atles de los Bolos Asturianos*. Suburbia Ediciones, Xixón.